

Petruspredikan: En negligerad 100-talstext

JOHN-CHRISTIAN EURELL

Umeå universitet

john.christian.eurell@gmail.com

INLEDNING

Petruspredikan är en text som tycks ha varit både betydelsefull och vida spridd under 100-talet.¹ Trots detta är den idag föga känd och till min kännedom har denna text inte tidigare vare sig översatts till eller diskuterats på svenska. Ett bidragande skäl till detta är sannolikt att texten i sin helhet inte finns bevarad utan endast är känd genom citat av andra tidigkristna skriftställare, primärt Klemens av Alexandria. Till följd av detta känner vi varken till textens omfång eller i vilken ordning de bevarade fragmenten stod i det ursprungliga verket. Jag vill här presentera Petruspredikan tillsammans med en översättning och kommentar av de bevarade fragmenten av verket. Dessvärre finns ingen allmänt vedertagen indelning av texten. Jag har valt att följa Ernst von Dobschütz indelning av citaten i tio fragment som utgår från den ordning i vilken de citeras av Klemens. Därtill fogas tematiskt likartade citat som återfinns hos andra författare.²

¹ I sekundärlitteraturen benämns denna text ofta som *Kerygma Petri* eller *κήρυγμα Πέτρου*.

² Ernst von Dobschütz, *Das Kerygma Petri kritisch untersucht* (Leipzig: Hinrichs, 1893). Denna indelning följs också av Michel Cambe, *Kerygma Petri: Textus et commentarius* (CCSA, 15; Turnhout: Brepols, 2003). Det är värt att notera att Dobschütz utöver de tio fragment jag här översätter och diskuterar också samlar ytterligare elva fragment som han (med rätta) menar inte härrör från den skrift som vi här skall behandla. Synen på dessa har dock utmanats på senare år av Markus Vinzent, "Ich bin kein körperloses Geistwesen: Zum Verhältnis von κήρυγμα Πέτρου, Doctrina

ISAGOGISKA FRÅGOR

Att texten endast bevarats i fragment försvårar besvarandet av de traditionella inledningsfrågorna. Texten sägs vanligen härröra från Egypten, men det enda egentliga argumentet för detta är att den används av Klemens av Alexandria och Origenes. Michel Cambe menar att textens framställning av judar inte hade fungerat i en Alexandrinsk kontext efter diasporaupproret 115–117 v.t. och menar således att texten bör dateras till mellan 100–110 v.t.³ Martin Elze har noterat de många likheterna med Petruspredikan och Ignatiusbrevet och därför föreslagit ett antiochenskt ursprung.⁴ Att på detta sätt ursprungsmärka texten utifrån var den använt är dock problematiskt eftersom vi vet att Petruspredikan även användes av Herakleon som höll hus i Italien. Det finns även en del som tyder på att Justinus Martyren kan ha varit bekant med texten, vilket i så fall tyder på att den spritts till Rom.⁵ Texten tycks också ha använts av Theofilus av Antiokia,⁶ och vi bör därför sluta oss till att texten haft en mycket bred geografisk spridning.⁷ Tillkomstorten måste föl-

Petri, διδασκαλία Πέτρου und IgnSm 3,” i *Der Paradox Eine: Antignostischer Monarchismus im zweiten Jahrhundert*, red. Reinhard M. Hübner (VCSup, 50; Leiden: Brill, 1999), 241–286.

³ Cambe, *Kerygma Petri*, 383.

⁴ Martin Elze, *Überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen zur Christologie der Ignatiusbriefe* (Habil.: Tübingen, 1963), 49–51.

⁵ Oskar Skarsaune, *The Proof from Prophecy: A Study in Justin Martyr's Proof-Text Tradition: Text-Type, Provenance, Theological Profile* (NovTSup, 61; Leiden: Brill, 1987), 228–234.

⁶ Jfr Gilles Quispel och Robert M. Grant, ”Note on the Petrine Apocrypha,” *VC* 6 (1952): 31–32, som menar att Theofilus *Ad Autolyctum* 1.14 alluderar till fragment 6 och 7. Detta ifrågasätts dock av Wilhelm Schneemelcher, ”Das Kerygma Petri,” i *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung*, red. W. Schneemelcher (Tübingen: Mohr, 1987–1989), 2:34–41 (35).

⁷ J. Armitage Robinson, ”Appendix: The Remains of the original Greek of the Apology of Aristides,” i *The Apology of Aristides on Behalf of the Christians*, red. J. Rendel Harris (Cambridge: CUP, 1893), 65–112, hävdar att Petruspredikan ligger till grund inte bara för Aristides apologi utan även för Brevet till Diognetos, de sibyllanska oraklen

jaktligen betraktas som okänd och dateringsfönstret är öppet i det andra århundradets första fjärdedel.

Det är oklart huruvida Petruspredikan gjorde anspråk på att vara författad av Petrus själv eller om det var en mer anonym samling Petrustrationer. Theodor Zahn har dock en god poäng i att Origenes tycks förutsätta att Petruspredikan gör anspråk på att vara skriven av Petrus själv, eftersom han inte primärt lyfter frågan huruvida den är renlärig utan om den på riktigt helt eller delvis härrör från Petrus.⁸ Dessvärre får vi inte veta Origenes hållning i denna fråga. Möjligen försvåras frågeställningen för Origenes av att hans läromästare Klemens citerade ur Petruspredikan med lika stor glädje som Herakleon, vars efterföljare han sökte motarbeta.⁹

Den idé som framförts av Joseph Nicholas Reagan, att Petruspredikan skulle vara en tidigkristen apologi har visserligen fått stort genomslag,¹⁰ men det är alltför spekulativt att bygga en sådan tes på de fragment som bevarats.¹¹ Andra teser värda att nämna är Adolf

och möjligen också några av Celsus skrifter. Likheterna är dock tämligen allmänna och kan förklaras med likartad intellektuell miljö eller syfte snarare än ett litterärt beroendeförhållande.

⁸ Se Origenes, *Comm. Job.* 13.17. Se diskussion i Theodor Zahn, *Geschichte des neutestamentlichen Kanons* (Erlangen: Deichert, 1888–1890), 2:826–31.

⁹ Schneemelcher, "Das Kerygma Petri," 35, ifrågasätter huruvida Origenes själv har läst Petruspredikan och menar att han kanske bara förmedlar vidare vad han funnit hos Herakleon. Även om detta inte kan uteslutas, talar textens stora spridning under hundratalet mot denna tes tillsammans med det faktum att hans läromästare Klemens själv flitigt använt sig av denna text.

¹⁰ Joseph Nicholas Reagan, *The Preaching of Peter: The Beginning of Christian Apologetic* (Chicago: The University of Chicago Press, 1923). Edgar J. Goodspeed, *A History of Early Christian Literature* (Chicago: The University of Chicago Press, 1942), 129–135, menar att Petruspredikan är den första kristna apologin som sedan blir mönsterbildande för senare apologier.

¹¹ Ett antal forskare ser Petruspredikan som ett mellanting mellan tidigkristen litteratur och de apologetiska verken, jfr Dobschütz, *Kerygma Petri*, 66; Abraham J. Malherbe, "The Apologetic Theology of the Preaching of Peter," *ResQ* 13 (1970): 205–223; Henning Paulsen, "Das Kerygma Petri und die urchristliche Apologetik," *ZKG* 88

Hilgenfelds idé att Petruspredikan skulle vara ämnad som en tredje volym av Lukas-Apostlagärnignarna,¹² och Ernst von Dobschützs förslag att Petruspredikan ursprungligen skrevs för att fungera som avslutning till Markusevangeliet.¹³ Inget av dessa förslag förefaller särskilt övertygande. Tydligt är dock att texten hade en betydande spridning bland hundratalets kristna. Det är möjligt att Petruspredikan så småningom föll ur bruk eftersom den råkat i vanära av att användas flitigt av Herakleons lärjungar under 200-talet. Eusebius omnämner den som en bok som inte används av katoliker, vilket tyder på att den fortfarande fanns i omlopp på 300-talet (*Hist. Eccl.* 3.3.2).¹⁴

TEXT, ÖVERSÄTTNING OCH KOMMENTAR

I följande del översätter och kommenterar jag Petruspredikans tio bevarade fragment ett i taget. I de fall citaten är snarlika och kan antas referera till samma passage kommer de att behandlas tillsammans.¹⁵

Fragment 1

Ἐν δὲ τῷ Πέτρου Κηρύγματι εὖροις ἄν νόμον καὶ λόγον τὸν κύριον
προσαγορευόμενον (*Strom.* 1.29, 182)

I Petruspredikan kan du finna att Herren framställs som lag och ord.

(1977): 1–37; Helmut Köster, *Einführung in das Neue Testament im Rahmen der Religionsgeschichte und Kulturgeschichte der hellenistischen und römischen Zeit* (Berlin: de Gruyter, 1980), 600; Dobschütz, *Kerygma Petri*, 66.

¹² Adolf Hilgenfeld, *Novum testamentum extra canonem receptum* (Leipzig: Weigel, 1866), 57.

¹³ Dobschütz, *Kerygma Petri*, 79.

¹⁴ Det är värt att notera att Eusebius påstående att ingen kyrklig skriftställare använt sig av detta verk är felaktigt då Klemens av Alexandria är en flitig användare av predikan. Detsamma gäller även de övriga skrifter han avfärdar på detta sätt.

¹⁵ Den grekiska texten följer Otto Stählin, *Clemens Alexandrinus* (4 band; Leipzig: Hinrichs, 1905–1936); Erwin Preuschen, *Origenes Werke 4: Der Johanneskommentar* (Berlin: de Gruyter, 1903).

ὁ Πέτρος ἐν τῷ Κηρύγματι νόμον καὶ λόγον τὸν κύριον προσεῖπεν (*Strom.* 2.15, 68)

Petrus framställer i sin predikan Herren som lag och ord.

”Ὁ νόμος τοῦ θεοῦ ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς.” ”νόμος καὶ λόγος” αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγεται, ὡς Πέτρος ἐν Κηρύγματι καὶ ὁ προφήτης. ”ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ.” (*Eccl.* 58)

”Guds lag är felfri, den vederkvicker själen.” Frälsaren själv talar ”lag och ord” såsom Petrus säger i sin predikan och enligt profeten: ”Från Sion ska lag förkunnas och från Jerusalem Herrens ord.”

Samtliga tre versioner av detta fragment är återgivningar snarare än citat ur Petruspredikan. Den gemensamma nämnaren är beskrivningen av Gud som ”lag och ord” (*νόμος καὶ λόγος*). Klemens använder dessa begrepp på olika sätt i sin utläggning, men det är vanskligt att utröna vilken betydelse de har i Petruspredikan som sådan. Den första versionen av fragmentet är taget ur en apologetisk kontext där Klemens argumenterar för att den judiska religionen är uråldrig medan den grekiska är en nymodighet. Med hänvisning till septuagintatexten av Första Mosebok 17:4 hävdar Klemens att Mose kallar Gud för ”förbund”. Klemens drar en parallell till detta och hävdar att Petruspredikan framställer Gud som ”lag och ord” på samma sätt som Mose framställer honom som ett förbund (*Strom.* 1.29).

Den andra versionen av detta fragment återfinns i en passage där Klemens diskuterar olika sorters synder och lägger ut Ps 1. När han säger att den salige ”har sin vilja i Herrens undervisning” (*ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ*; Ps 1:2 LXX) nämner han mer eller mindre i förbigående att Petruspredikan framställer Herren som lag och ord. Riktigt vilken funktion referensen till Petruspredikan fyller för Klemens argumentation är oklart, men han tycks mena att det att ha sin glädje i Herrens lag är liktydigt med att ha sin glädje i Herren själv.

Inte heller den tredje versionen av detta fragment har någon tillförlitlig indikation om hur fragmentet fungerat i själva Petruspredikan. Återigen jämförs Petruspredikan med gudsbeskrivningar ur Gamla testamentet och är inklämd mellan citat ur Ps 18:8 (LXX) och Mika 4:2

(LXX). Medan Ps 18 endast refererar till Guds lag finner vi i Mika för första gången kombinationen av lag och ord. Eftersom Klemens upprepar epitetet lag och ord i olika kontexter är det troligt att Petruspredikan haft en utläggning om detta som han ville att den som läst Petruspredikan skulle kunna koppla till sin egen argumentation i dessa fall. Dobschütz menar att både lag och ord bör förstås som referenser till Kristus,¹⁶ men detta är osannolikt. Snarare rör det sig om en diskussion kring Guds karaktär i jämförelse med andra religiösa system. Detta att döma av i vilka sammanhang Klemens refererar till lag och ord. Detta passar väl in i den typ av text som framträder ur övriga fragment.

Fragment 2

Πέτρος ἐν τῷ Κηρύγματι λέγει· Γινώσκετε οὖν ὅτι εἷς θεός ἐστιν, ὃς ἀρχὴν πάντων ἐποίησεν, καὶ τέλους ἐξουσίαν ἔχων, καὶ ὁ ἀόρατος, ὃς τὰ πάντα ὄρα, ἀχώρητος, ὃς τὰ πάντα χωρεῖ, ἀνεπιδήεις, οὐ τὰ πάντα ἐπιδέεται καὶ δι' ὃν ἐστιν, ἀκατάληπτος, ἀένας, ἄφθαρτος, ἀποίητος, ὃς τὰ πάντα ἐποίησεν λόγῳ δυνάμει αὐτοῦ¹⁷ τουτέστι τοῦ υἱοῦ. (*Strom.* 6.5, 39)

Petrus säger i sin Predikan: ”Vet därför att Gud är en, han som skapat alltings begynnelse och har makt över dess slut.” Han säger också:¹⁸ ”Gud är den Osynlige som ser allt. Han är den som inte kan rymmas, utan rymmer allt. Han saknar ingenting. Allt är beroende av honom och är till genom honom. Han kan inte fångas. Han är oändlig, oförgänglig och oskapad. Han skapade allt i kraft av sitt ord, alltså sin Son.”

Εἷς γὰρ τῶ ὄντι ἐστὶν ὁ θεός, ὃς ἀρχὴν τῶν ἀπάντων ἐποίησεν, μνηύων τὸν πρωτόγονον υἱὸν ὁ Πέτρος γράφει, συνείς ἀκριβῶς τό· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. (*Strom.* 6.7, 58)

¹⁶ Dobschütz, *Kerygma Petri*, 27–29.

¹⁷ Frasen τῆς γνωστικῆς γραφῆς återfinns ofta här, men är sannolikt en interpolation med senare tiders värderande omdöme om Petruspredikan, se Pierre Nautin, ”Les citations de la Prédication de Pierre dans Clément d’Alexandrie, *Strom.* VI. V. 39–41,” *JTS* 25 (1974): 98–105.

¹⁸ Det är också möjligt att i stället för ”han säger också” låta det föregående citatet ur Petruspredikan sitta ihop med det följande, sammanfogat med ett enkelt ”och”.

Petrus pekar på den förstfödde Sonen när han skriver: ”Gud är faktiskt en, han som skapade alltings begynnelse.” Han begriper alltså detta ord mycket väl: ”i begynnelsen skapade Gud himmel och jord.”

I detta fragment behandlas grundläggande teologiska och kristologiska spörsmål. Dels framställs den kristne guden som den ende verkliga guden som också identifieras som skapargud. Det är således svårt att tänka sig att Petruspredikan skulle avfärdas såsom ”gnostisk” på egna meriter eftersom vi här finner ett klart ställningstagande mot demiurgiska traditioner. Inte bara betonas Guds enhet, utan Sonen ges också en roll i skapelsen enligt den andra versionen av detta fragment (*Strom.* 6.7, 58). Om det som föreslagits förhåller sig så att Petruspredikan så småningom föll ur bruk på grund av sin popularitet bland Herakleons efterföljare, är det sannolikt att så skedde utan att man tog hänsyn till det faktiska innehållet i Petruspredikan. Likaledes får kristologin i detta fragment betraktas som mycket välutvecklad med ett tydligt ställningstagande i fråga om Kristi preexistens. Detta understryks ytterligare av det faktum att Klemens väljer att referera till Petruspredikan i en kontext där han framhåller att den ende Guden, och därmed också den förstfödde Sonen (*πρωτόγονον υἱόν*; *Strom.* 6.7), i motsats till änglarna saknar begynnelse. Denna kristologi, som beskriver Kristus som delaktig i skapelsen påminner om vad som återfinns i Kolosserbrevet (jfr Kol 1:13–18) och Johannesevangeliet (jfr. Joh 1:1–3). Utöver detta innehåller den andra versionen av detta fragment också en värdering av Petrus som skriftutläggare. Klemens beskriver Petrus skriftförståelse som grundlig (*ἀκριβῶς*), samma term som Lukas använder för att beskriva sitt grundliga förarbete (Luk 1:3, detta har i ovanstående översättning översatts till ”mycket väl”). Härur får vi intrycket att Petruspredikan i någon mån innehåller kristen uttolkning av gammaltestamentlig text.

Fragment 3

Εἶτα ἐπιφέρει. Τοῦτον τὸν θεὸν σέβεσθε μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας [...] Ὅτι ἀγνοοῖα φερόμενοι καὶ μὴ ἐπιστάμενοι τὸν θεόν [...] ὧν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν εἰς χρῆσιν, μορφώσαντες ξύλα καὶ λίθους, χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσόν καὶ

ἄργυρον τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ χρήσεως, τὰ δοῦλα τῆς ὑπάρξεως ἀναστήσαντες, σέβονται, καὶ ἃ δέδωκεν αὐτοῖς εἰς βρώσιν ὁ θεός, τὰ πεπετεινὰ τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νηκτὰ καὶ τῆς γῆς τὰ ἔρπετὰ καὶ τὰ θηρία σὺν κτήωσει τετραπόδοις τοῦ ἀργοῦ, γαλαῖς τε καὶ μῦς, αἰλούρους τε καὶ κύναις καὶ πιθήκους· καὶ τὰ ἴδια βρώματα βροτοῖς θύματα τύουσιν καὶ νεκρὰ νεκροῖς προσφέροντες ὡς θεοῖς ἀχαριστοῦσι τῷ θεῷ, διὰ τούτων ἀρνούμενοι αὐτὸν εἶναι. (*Strom.* 6.5, 39)

Vidare står det: ”Tillbe inte Gud som grekerna, eftersom de drivs av okun- nighet. De känner inte Gud, utan tillverkar ting att tillbe av det som han gett dem makt över: trä och sten, koppar och järn, guld och silver. De glömmer vad dessa ting är gjorda av och vad dessa material egentligen används till. De ställer upp och dyrkar det som de ska leva av och som Gud givit dem till föda: himlens fåglar, det som simmar i havet och det som krälar på land; vilddjuren och den fyrfota boskapen på fältet, vesslorna och mössen, katterna och hundarna och aporna. Sin egen mat offerar de till döda ting som om de vore gudar. Genom att på detta sätt förneka Guds existens är de otacksamma mot honom.”

Πολὺ δε ἔστιν νῦν παρατίθεσθαι τοῦ Ἡρακλέωνος τὰ ῥητὰ, ἀπὸ τοῦ ἐπιγεγραμμένου Πέτρου Κηρύγματος παραλαμβανόμενα, καὶ ἴστασθαι πρὸς αὐτὰ ἐξετάζοντας καὶ περὶ τοῦ Βιβλίου, πότερόν ποτε γνήσιόν ἐστιν ἢ νόθον ἢ μικτόν. Διόπερ ἐκόντες ὑπερτιθέμεθα, ταῦτα μόνον ἐπισημειούμενοι φέρειν αὐτόν, ὡς Πέτρου διδάξαντος μὴ δεῖν καθ' Ἑλλενας προσκυνεῖν, τὰ τῆς ὕλης πράγματα ἀποδεχομένους καὶ λατρεύοντας ξύλοις καὶ λίθοις. (*Origenes, Comm. Job.* 13.17, 104)

Det skulle kräva alltför mycket utrymme att utlägga Herakleons citat från Petruspredikan och diskutera dem, diskutera huruvida denna bok är äkta, oäkta eller en blandning. Vi lägger dessa frågor åt sidan och nöjer oss med att berätta vad Petrus undervisade: ”Ni ska inte tillbe på grekernas vis. De erkänner sådant som är tillverkat i trä och dyrkar stockar och stenar.”

Det tredje fragmentet återfinns i samma kontext som det föregående och det är troligt att det är hämtat ur samma diskurs i Petruspredikan. Här utmålas en tydlig kontrast mellan den kristne guden och de grekisk-romerska gudarna. Medan den kristne guden är alltings ursprung och skapare, ofattlig, evig, oförgänglig och oskapad, är grekernas gudar hans direkta motsats. De är skapade av människor, timliga, förgängliga och fysiskt greppbara. Petruspredikan menar att den grekiska religionen är en sorts förnekelse av Guds existens eftersom man

tillber det som helt uppenbart är Guds gåvor snarare än Gud själv. Den grekiska religionen beskrivs på sätt och vis som lite korkad. För detta fragment har vi utöver Klemens vittnesbörd en sammanfattning av fragmentet en hänvisning hos Origenes till hur han menar att Herakleon använder fragmentet. Origenes version av texten är betydligt kortare än Klemens version. Detta bör emellertid inte tolkas som en indikation på att olika versioner av Petruspredikan fanns i omlopp. Snarare finns det goda skäl att anta att Klemens citerar någorlunda ordagrant ur Petruspredikan medan Origenes sammanfattar texten och lyfter fram endast de delar som är av vikt för hans egen argumentation.¹⁹

Fragment 4

ἐποίσει πάλιν ὡδέ πως· Μηδὲ κατὰ Ἰουδαίους σέβεσθε· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνοι οἰόμενοι τὸν θεὸν γινώσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνὶ καὶ σελήνῃ, καὶ ἐὰν μὴ σελήνῃ φανῆ, σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον, οὐδὲ νεομηνίαν ἄγοθσιν οὔτε ἄζυμα οὔτε ἑορτὴν οὔτε μεγάλην ἡμέραν. (*Strom.* 6.5, 41)

Han fortsätter således: ”Ni ska inte heller tillbe som judarna. De menar att de är ensamma om att känna Gud, men de tror inte. De dyrkar änglar och ärkeänglar, halvmånen och fullmånen. Och om fullmånen inte visar sig firar de varken det som kallas den första sabbaten eller håller nymånadsdagen eller det osyrade brödets högtid eller högtiden eller den stora dagen.”

Μήτε κατὰ Ἰουδαίους σέβειν τὸ θεῖον, ἐπεὶπερ καὶ αὐτοὶ μόνοι οἰόμενοι ἐπίσταςθαι θεὸν ἀγνοοῦσιν αὐτὸν, λατρεύοντες ἀγγελοῖς καὶ μηνὶ καὶ σελήνῃ. (Origenes, *Comm. Joh.* 13.17, 104)

Ni ska inte heller tillbe det gudomliga som judarna. Också de är okunniga om honom fastän de menar sig vara ensamma om att känna Gud. De tillber änglar, halvmånen och fullmånen.

Även detta fragment återfinns i samma kontext som de två föregående och är således sannolikt del av samma diskurs i Petruspredikan. Här

¹⁹ Se Carl Johan Berglund, *Origen's References to Heracleon: A Quotation-Analytical Study of the Earliest Known Commentary on the Gospel of John* (WUNT, 1/450; Tübingen: Mohr Siebeck, 2020), 201–214.

vänder sig Petrus i stället mot judarna och kritiserar deras gudsdyrkan. Han menar att de egentligen inte tror trots att de menar sig känna Gud. Även judarna kritiserar för att så tydligt koppla sin gudsdyrkan till det skapade snarare än skaparen. Sin bekännelse till trots anklagar Petruspredikan judarna för att i själva verket vara avgudadyrkare. Deras avgudar är inte bilder som de själva tillverkat utan snarare månen och årstiderna, eftersom detta styr hela deras gudsdyrkan. Även här är Origenes version av passagen kortare och utelämnar hänvisningen till änglatillbedjan. Av de skäl som anförts i diskussionen av föregående fragment finns ingen anledning att problematisera denna skillnad vidare.

Fragment 5

Εἶτα τὸν κολοφῶνα τοῦ ζητουμένου προσεπιφέρει· ὥστε καὶ ὑμεῖς ὁσίως καὶ δικαίως μανθάνοντες ἃ παραδίδομεν ὑμῖν φυλάσσεσθε, καινῶς τὸν θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ σεβόμενοι. Εὐρομεν γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς κατὰς ὁ κύριος λέγει· Ἴδού διατίθεμαι ὑμῖν καινὴν διαθήκην, οὐχ ὡς διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐν ὄρει Χωρῆβ. Νέαν ὑμῖν διέθετο· τὰ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων παλαιά, ὑμεῖς δὲ οἱ καινῶς αὐτὸν τρίτῳ γένει σεβόμενοι Χριστιανοί. (*Strom.* 6.5, 41)

Sedan kommer hans slutpoäng: ”Håll fast vid det vi överlämnar åt er och tillbe Gud på ett nytt sätt genom Kristus så att också ni lär er helgelse och rättfärdighet. För vi har funnit i skrifterna att Herren säger: ’Se, jag sluter ett nytt förbund med er. Detta förbund är inte som förbundet med era fäder vid berget Horeb.’ Han slöt ett nytt förbund med oss. Grekernas och judarnas förbund är gamla. Ni är de som tillber honom på ett nytt sätt. Ni är ett tredje folk, kristna.”

Detta fragment återfinns i direkt anknytning till de två föregående hos Klemens. Det är därför rimligt att anta att det kommer ur samma avsnitt i Petruspredikan och att Klemens återger ett längre resonemang. Han ger intrycket att citera mer eller mindre ordagrant, även om vi inte kan veta huruvida han utelämnar något led i resonemanget. I detta fragment sammanfattar Petrus sin utläggning om skillnaden mellan kristna, judar och greker. Han menar att både grekernas och judarnas förbund med Gud är gamla, medan de kristna har ett nytt förbund. I denna klimax argumenterar Petruspredikan för den kristna trons överlägsenhet

över både judisk och grekisk religion. Petruspredikan ger här också uttryck för den välkända uppfattningen att kristna skulle utgöra ett nytt folkslag, de kristna, i motsats till judar och greker.²⁰ Den primära skillnaden mellan kristna och övriga är inte vem de tillber, utan snarare hur de tillber.²¹ Petruspredikan har den tidigaste bevarade hänvisningen till kristna som ett tredje folkslag, men denna benämning används också av ett flertal senare kristna skriftställare och kommer så småningom även att användas som ett negativt epitet riktat mot kristna av icke-kristna.²² Tanken om kristna som ett folkslag återfinns emellertid redan i Nya testamentet (jfr 1 Pet 1:9 som talar om kristna som ett γένος ἐκλεκτός) och Petruspredikans bidrag består primärt i den trefaldiga indelningen.

Fragment 6

Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Πέτρος εἰρηκέναι τὸν κύριον τοῖς ἀποστόλοις· Ἐάν μὲν οὖν τις θελήσῃ τοῦ Ἰσραὴλ μετανοῆσαι διὰ τοῦ ὀνόματός μου πιστεῦειν ἐπὶ τὸν θεόν, ἀπεθήσονται αὐτῷ αἱ ἁμαρτίαι. Μετὰ δὲ δώδεκα ἔτη ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον, μή τις εἴπῃ· Οὐκ ἠκούσαμεν. (*Strom.* 6.5, 43)

Därför säger Petrus att Herren sade till apostlarna: ”Om någon i Israel omvänder sig och tror på Gud genom mitt namn, skall hans synder bli förlättna. Men tolv år senare skall ni ut i världen så att ingen säger: ”Vi fick inte höra.”

²⁰ Denna uppdelning av världen i greker, judar och kristna som tre folkslag återkommer också i de grekiska fragmenten av *Aristides Apologi 2*. Den mer välbevarade syriska versionen talar emellertid om fyra folkslag: barbarer, greker, judar och kristna och anses vara mer ursprunglig i detta hänseende, jfr Bernhard Pouderon and Marie-Joseph Pierre, *Aristide Apologie: Introduction, textes critiques, traductions et commentaire* (Paris: Cerf, 2003), 150–152; William C. Rutherford, ”Reinscribing the Jews: The Story of Aristides’ Apology 2.2–4 and 14.1b–15.2,” *HTR* 106 (2013): 61–91.

²¹ Adolf Harnack, *The Mission and Expansion of Christianity in the First Three Centuries* (New York: Harper, 1961), 247; Denise Kimber Buell, ”Rethinking the Relevance of Race for Early Christian Self-Definition,” *HTR* 94 (2001): 449–476 (462).

²² Se den utförliga diskussionen i Harnack, *Mission and Expansion*, 240–278. Se också Judith M. Lieu, ”The Race of the God-Fearers,” *JTS* 46 (1995): 483–501; Denise Kimber Buell, *Why This New Race: Ethnic Reasoning in Early Christianity* (New York: Columbia University Press, 2005).

I detta fragment framträder en ny aspekt av Petruspredikan i form av ett missionellt perspektiv. Här finner vi också ett av Petruspredikans två bevarade Jesusord. Här utlovas syndaförlåtelse för de judar som omvänder sig och börjar tro på Gud genom Jesu namn. Det tycks förutsättas att missionen riktades uteslutande mot judar de första tolv åren innan hednamissionen startade. Det är möjligt att denna tidsangivelse anspelar på de fjorton år som gick mellan Paulus omvändelse och hans presentation av hednamissionen i Jerusalem (jfr Gal 2:1). Detta skulle samtidigt ge Jerusalemförsamlingen möjlighet att påbörja hednamissionen i mindre skala innan Paulus tog vid.²³ Det finns en tydlig ambition att varje människa skall få höra budskapet så att ingen kan ursäktas sig med att vara ovetande.

Fragment 7

Αὐτίκα ἐν τῷ Πέτρῳ Κηρύγματι ὁ κύριός φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν· Ἐξελεξάμην ὑμᾶς δώδεκα μαθητὰς κρίνας ἀξίους ἐμοῦ [οὓς ὁ κύριος ἠθέλησεν], καὶ ἀποστόλους πιστοὺς ἡγησάμενος εἶναι πέμπω ἐπὶ τὸν κόσμον εὐαγγελίσασθαι τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους γινώσκειν ὅτι εἷς θεὸς ἐστίν, διὰ τῆς [τοῦ Χριστοῦ] πίστεως ἐμῆς δηλοῦντας τὰ μέλλοντα, ὅπως οἱ ἀκούσαντες καὶ πιστεύσαντες σωθῶσιν, οἱ δὲ μὴ πιστεύσαντες ἀκούσαντες μαρτυρήσωσιν, οὐκ ἔχοντες ἀπολογίαὶν εἰπεῖν· Οὐκ ἠκούσαμεν. (*Strom.* 6.6, 48)

Direkt efter uppståndelsen sade Herren till sina lärjungar i Petruspredikan: ”Jag har i enlighet med Herrens vilja utvalt er tolv och ansett er värdiga mig. Eftersom jag höll er för att vara trogna apostlar sände jag er ut i världen för att förkunna evangelium. Detta för att hela världens befolkning skall veta att Gud är en. Genom tro på mig, Kristus, skall ni avslöja vad som kommer att ske, så att de som hör och tror skall bli frälsta. Men de som vittnar om att de hört men ändå inte tror skall inte ha någon ursäkt i att säga: Vi har inte hört.”

²³ I Apg 10 beskrivs Petrus som hednamissionens grundare även om fokus snart kommer att flyttas till Paulus. Eftersom Petruspredikan mycket väl kan vara samtida med Apg (jfr Richard I. Pervo, *Dating Acts: Between the Evangelists and the Apologists* [Santa Rosa: Polebridge, 2006]; Knut Backhaus, ”Zur Datierung der Apostelgeschichte: Ein Ordnungsversuch im chronologischen Chaos,” *ZNW* 108 [2017]: 212–258), kan vi dock inte förutsätta något litterärt samband mellan dessa två texter.

I detta fragment, som i många avseenden påminner om det föregående, finner vi Petruspredikans andra Jesusord. Medan det föregående fragmentet lägger tonvikten vid israelmissionen betonas i detta fragment hednamissionen. Även här finns ambitionen att ingen skall kunna ursäkta sig med att vara ovetande. Här kan vi också skönja att Petruspredikan tycks rymma en viss del narrativt material, eftersom detta Jesusord situeras direkt efter uppståndelsen. I detta Jesusord understryks lärjungarnas egenskaper som trogna apostlar som är värdiga sitt uppdrag. Vi finner också en missionsbefallning som är snarlik den vi finner i Matt 28:16–20 och Mark 16:15–18. I likhet med det längre Markusslutet finns också en utsaga om dem som inte tror (Mark 16:16) och det är möjligt att det längre Markusslutet påverkats antingen av Petruspredikan själv eller liknande traditioner.²⁴ Det finns en tydlig missionsambition i detta fragment som syftar till att alla skall få höra det kristna budskapet om att det finns en Gud och att frälsning kommer av tro på Kristus.

Fragment 8

Πάσαις δ' ἄνωθεν ταῖς ψυχαῖς εἶρηται ταῖς λογικαῖς. "Ὅσα ἐν ἀγνοίᾳ τις ὑμῶν ἐποίησεν μὴ εἰδὼς σαφῶς τὸν θεόν, ἐὰν ἐπιγνοὺς μετανοήσῃ, πάντα αὐτῷ ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα. (Strom. 6.6, 48)

Men till alla förnuftiga själar blev det sagt från ovan: "Om någon gjort något av okunskap när han inte kände Gud på riktigt, men sedan omvänder sig när han får kunskap, skall hans synder bli förlättna."

²⁴ Det längre Markusslutet dateras till ca 120–150 v. t. och är således något yngre än Petruspredikan, jfr James A. Kelhoffer, *Miracle and Mission: The Authentication of Missionaries and Their Message in the Longer Ending of Mark* (WUNT, II/112; Tübingen: Mohr Siebeck, 2000), 174. Angående Petruspredikans påverkan på det längre Markusslutet, se Paul Allan Mirecki, "The Antithetic Saying in Mark 16:16: Formal and Redactional Features," i *The Future of Early Christianity: Essays in Honor of Helmut Koester*, red. Birger A. Pearson (Minneapolis: Fortress, 1991), 229–241; och Kelhoffer, *Miracle and Mission*, 196.

Även om Klemens inte uttryckligen säger att detta är ett citat ur Petruspredikan gör kontexten klart att det kommer ur samma skrift som det föregående fragmentet. Även detta fragment behandlar frågor som är relevanta för världsmissionen. Här framhålls att syndaförlåtelse är tillgänglig för alla, oavsett bakgrund. I relation till tidigare behandlade fragment är det rimligt att anta att detta är ett sätt att mana dem som praktiserat judisk eller grekisk religion att göra upp med sin gamla gudsdyrkan och i stället bli kristna. Det är något oklart vem som uttalar dessa ord, men att de blev sagda ”från ovan” indikerar gudomligt ursprung även om det inte direkt presenteras som ett Jesusord.

Fragment 9

“Ὅθεν καὶ ὁ Πέτρος ἐν τῷ Κηρύγματι περὶ τῶν ἀποστόλων λέγων φησὶν. Ἡμεῖς δὲ ἀναπτύξαντες τὰς βίβλους ἃς εἶχομεν τῶν προφητῶν, ἃ μὲν διὰ παραβολῶν ἃ δὲ δι’ αἰνιγμάτων, ἃ δὲ αὐθεντικῶν καὶ αὐτολεξεῖ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομαζόντων, εὗρομεν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὰς λοιπὰς κολάσεις πάσας ὅσας ἐποίησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ἔγερσιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν πρὸ τοῦ Ἱεροσολύμα κριθῆναι, καθὼς ἐγγράπτο ταῦτα πάντα, ἃ ἔδει αὐτὸν παθεῖν καὶ μετ’ αὐτὸν ἃ ἔσται. Ταῦτα οὖν ἐπιγνόντες ἐπιστεύσαμεν τῷ θεῷ διὰ τῶν γεγραμμένων εἰς αὐτόν. (Strom. 6.15, 128)

Petrus säger i sin predikan angående apostlarna: ”När vi öppnade profeternas böcker som vi hade, fann vi stundtals i liknelser, stundtals i gåtor, stundtals ursprungliga och uppenbara referenser till Kristus Jesus. Dessa angick hans ankomst, hans död, korset och det andra som judarna straffade honom med. De angick även uppståndelsen och himmelsfärden som föregick Jerusalems dom. Allt detta skedde alltså enligt det som stod skrivet. Profeternas böcker berättade att det var nödvändigt för honom att lida och om det som skulle komma efter honom. När vi insåg detta kom vi till tro på Gud genom det som var skrivet om honom.”

I detta fragment möter vi Petrus och hans apostlakollegor som skriftuttolkare. Genom att hävda att Kristus framträder på olika sätt i den hebreiska bibeln kan Petruspredikan hävda att kristendomen egentligen inte är en nymodighet utan att Kristi liv och umbäranden sedan länge varit förutsagda. Argumentet att Kristus finns i Gamla testamentet var

inte endast viktigt för att locka judiska troende, utan också andra som erkände de judiska skrifterna som gamla och hävdvunna. Referensen till judarna som ansvariga för Jesu straff tyder på att Petruspredikan riktar sig mot en i hög grad icke-judisk läsekrets. Det är också värt att notera att referensen till Jerusalems dom, som troligen åsyftar Jerusalems förstörelse år 70, här får refereras till av Petrus som traditionellt sett ansetts ha dött innan denna händelse.

Fragment 10

Καὶ μετ ὀλίγα ἐπιφέρει πάλιν θεία προνοία τὰς προφητείας γεγενῆσθαι παριστάς ᾧδε. "Ἐγνωμεν γὰρ ὅτι ὁ θεὸς αὐτὰ προσέταξεν ὄντως, καὶ οὐδὲν ἄτερ γραφῆς λέγομεν. (*Strom.* 6.15, 128)

Lite senare tillägger han åter att profetiorna blev till genom gudomlig försyn och framhåller således: "Vi vet att Gud i sanning bestämt detta och att vi inte talar någonting som är utöver skrifterna."

Det sista bevarade fragmentet anknyter till det föregående i sin betoning på hur den kristna tron är i kontinuitet med Gamla testamentet. Skrifternas gudomliga ursprung understryks samtidigt som det noga påpekas att den kristna tron inte är en nymodighet utan i själva verket inte går utöver vittnesbördet i Gamla testamentet, när det läses kristologiskt.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Även om Petruspredikans syfte är svårt att klargöra eftersom den endast överlevt i fragment är det en hel del som kan utläsas ur dessa. Det är inte svårt att se varför texten ofta klassats som en apologi då den framhåller den kristna trons förträfflighet i jämförelse med såväl grekisk som judisk religion. Texten präglas också av en missionsiver både i betoningen av syndaförlåtelse som något som är tillgängligt för alla och av tanken på att ingen skall kunna ursäktas sig med att inte ha hört. Predikan är riktad till kristna för att befästa dem i tron på den kristna

trons överlägsenhet och så uppmuntra till mission.²⁵ I de bevarade fragmenten kan skönjas fyra huvudteman. För det första framställs Herren på något sätt som ”lag och ord” (frag. 1). Den exakta innebörden av detta är oklar, men för Klemens är detta helt klart en viktig del av Petruspredikan. För det andra framställs kristen gudsdyrkan såsom överlägsen grekisk och judisk (frag. 3–5). För det tredje framhålls vikten av mission till alla människor (frag. 6–8). För det fjärde framhålls den kristna trons kontinuitet med Gamla testamentet (frag. 2, 9–10). Det är omöjligt att avgöra om de fragment som överlevt till vår tid är representativa för skriften som helhet. Klart är dock att Petruspredikan var en skrift som spriddes i ett stort geografiskt område och således torde ha utövat ett betydande inflytande på utvecklingen i 100-talets kristendom. Även om vi inte kan greppa Petruspredikan som helhet är det uppenbart att Klemens, Herakleon och andra 100-talsprofiler fann ett värde i den och använde den flitigt. Petruspredikan tjänar också som exempel på den intellektuella miljö som kan dölja sig i andra tidigkristna skrifter som dessvärre inte bevarats annat än till titeln.

²⁵ Michel Cambe, ”La Prédication de Pierre,” *Apocrypha* 4 (1993): 177–195 (178).